

ZDRAVKO PALAVRA:

JANKOVIĆI DARUVARSKI

Grad Daruvar, Daruvar, 2013.

U izdanju grada Daruvara 2013. godine objavljena je knjiga dr. Zdravka Palavre „Jankovići Daruvarski“. Ideja za ovakvim radom koji svojim popularno-znanstvenim pristupom daje širem čitateljstvu uvid u povijest obitelji Janković proistekla je iz potrebe da grad Daruvar konačno dobije kvalitetniju sintezu na tu temu. Naime, osim preglednih radova povjesničara prve polovice 20. stoljeća poput Julija Kempfa te povremenih publikacija domaćih i stranih autora (-ica) koje govore o prošlosti drugih mjesta, Daruvaru je nedostajalo istraživanje koje će ove radove objediniti u sustavnu sintezu povijesti ove vlastelinske obitelji čiji je utjecaj na prošlost Daruvara ostavio trajan povijesni biljeg. Knjiga je konceptualno podijeljena u pet cjelina (poglavlja). Autor prati prošlost obitelji i razvitak Daruvara uz četiri generacije istaknutih Jankovića koji su, svaki u kontekstu i mogućnostima svog vremena, dali doprinos identitetu grada kakav postoji danas. Krase je kvalitetne fotografije građevina, povijesnih dokumenata, nacрта i drugih izvora koji omogućuju čitatelju sadržajnije praćenje teksta. U dodacima knjige nalaze se informacije o dosadašnjim istraživačima obitelji Janković, s popisom objavljene literature i građe, pružajući potencijalnim istraživačima koristan smjerokaz u daljnjem istraživanju.

U poglavlju *Uoči dolaska Jankovića* autor govori o poticaju za pisanje knjige. Pronalazi ga u potrebi da identitet rodnoga mu grada potraži u prošlosti, njezinu smislu, ali i kontinuitetu koji poput mosta povezuje prošlost sa sadašnjošću i čini identitet grada u cjelini. Već prvi putopisci u 18. stoljeću uočavaju da je naselje ugodno za život, opisuju pejzaž i demografsku strukturu, ali i ulogu prvih Jankovića u jačanju infrastrukture grada. Obitelj Janković bilježi svoj povijesni početak u Mađarskoj, u Pečuhu gdje Bonaventura Janković djeluje kao gradski magistrat i stječe status plemića. U poglavlju *Antun* Palavra donosi priču o grofu Antunu Jankoviću koji je prvi prepoznao i razvio glavne značajke daruvarskog identiteta. Rođen u Pečuhu, Antun je nakon pravnih studija započeo respektabilnu političku karijeru. Kao dožupan Požeške županije, povezuje se s carskim dvorom prosvjetiteljskih Habsburga te dobiva grofovsku titulu 1772. godine, u čijoj se darovnici spominje ime Daruvara. Iako putopisci svjedoče o skromnom vlastelinstvu bez jačeg ekonomskoga zamaha, svi odreda pohvalno govore o grofovom pozitivnom djelovanju na kraj. Doba je prosvjetiteljstva i nastojanja da se meliorizacijom i

razumnim ulaganjem u gospodarstvo unaprijedi život ljudi prilagođavajući ga geografskim i povijesnim karakteristikama prostora. Antun proširuje vlastelinstva kupnjom Pakraca i Sirača te uzima počasni naslov „de Daruvar.“ Počinje gradnja baroknog dvorca i gradske kapelice na kojima rade novopridošli obrtnici. U ovom dijelu knjige autor veliku pažnju posvećuje izgradnji dvorca naglašavajući vješto spajanje arhitektonske kompozicije građevine s dvorskim perivojem. Palavra dobro uočava ondašnji kontrast baroknog bisera u odnosu na skroman život stanovnika, što svjedoči o estetskom i poduzetnom duhu daruvarskog vlastelina. Antun je prepoznao lječilišnu dimenziju toplih izvora iz antičkih vremena. Na temeljima rimskih kupki podiže kupku i kaptira nekoliko izvora termalne vode. Antuna je naslijedio brat Ivan koji dolazi u posjed Daruvara nakon bratove smrti. Veći dio njegove djelatnosti vezan je uz manufakturu svile na posjedu Stražeman, gdje je i sahranjen u monumentalnoj obiteljskoj grobnici. Njegova supruga Alojzija počinje graditi Ivanove kupke uništene u Domovinskom ratu. Imanje u burnim obiteljskim odnosima preuzima sin *Izidor*. Život ovoga Jankovića obilježile su brojne tragedije. Rano djetinjstvo bez roditeljskog okrilja, odgoj i sukob s maćehom utjecali su na formiranje ćudljivoga i naglog temperamenta, a jednako tako prolazi i njegova uprava nad imanjem u Daruvaru. Posjedi Jankovića povećavaju broj stanovnika sastavljenih od različitih narodnosti i vjera. U grad se doseljava češko stanovništvo, a zahvaljujući razvijenom zanatstvu 1837. poveljom Ferdinanda Habsburga Daruvar prerasta u trgovište. Ekonomski zamah grad dobiva 1840. pokretanjem najstarije pivovare u Hrvatskoj. Spominje se i nastanak škole 1816. godine. Izidorovu upravu obilježili su nemiri seljaka koji prerastaju u seljačku pobunu, o čijem će raspletu odlučivati Beč te dvorski povjerenik Josip Kušević. Oko 1820. godine Izidor podiže kupališnu zgradu s trima kupeljima, uređuje gradski perivoj i dotjeruje vlastelinski kompleks. Pozne godine života provodi u Ugarskoj na imanju u Čepregu, gdje i umire 1857. godine. Palavra daje zanimljiv osvrt i o njegovu karakteru i sudbini potičući čitatelja na razmišljanje o podsvjesnoj motivaciji ljudi koju često zanemarujemo, a koja može odrediti njihove postupke i odluke kako danas, tako i u prošlosti.

Poglavlje *Julije* posvećeno je Jankoviću koji je ostavio značajan trag i u nacionalnoj prošlosti. Julije Janković preuzima vlastelinstvo u turbulentnom periodu revolucije 1848. godine, no s liberalnim duhom novog vremena nije se u stanju nositi. Na saboru 1861. godine brani stav Unionističke stranke koji se često jednoobrazno definira kao protivan nacionalnim interesima. Autor pobija takvu sliku naglašavajući umjerenu konzervativnost grofa koji u užem povezivanju s Ugarskom ipak brani hrvatsku državno-pravnu autonomiju. Julije Janković istaknut je promicatelj dobrotvornog rada. U Daruvaru osniva Čitaonicu i Maticu hrvatsku, podupire školovanje nadarenih učenika, osnivanje JAZU i gradnju zgrade HNK u Zagrebu. Ipak, vrijeme je zalaska plemstva i pada njihove ekonomske snage. Prodajom imanja u Pakracu, Stražemanu i naposljetku Daruvaru obitelj završava svoju povijest na našim prostorima. Posljednja grofica Janković, Ana, umire 1937. godine, čime izumire i cijela plemićka loza.

Knjiga završava pričom o ždralu po kome je Daruvar dobio ime. Lik ždrala pojavljuje se na obiteljskom grbu Jankovića pa autor analizira njegovu heraldičko, ali i simboličko značenje u identitetu Daruvara. Ptica koja u kandžama drži kamen simbol je bdijenja i budnosti u mnogim mitologijama. Analizirajući naposljetku uspon i pad obitelji Janković u mijenama povijesnog vremena, Palavra promišlja o neraskidivoj vezi prošlosti sa sadašnjošću, o svakodnevnom identitetu utemeljenome na porukama predaka trajne vrijednosti. Prelamanje čovjeka i prostora u prizmi geografskih i povijesnih čimbenika mikroprostora čini tako glavnu konceptualnu os ove knjige.

Iako pisana popularnim stilom prilagođenim široj čitateljskoj javnosti, ova knjiga predstavlja prvi takav istraživački pokušaj koji svakako valja pohvaliti. U očekivanju je da se na temelju istraživanja mađarske povjesničarke Terézije Jánosne Balogh Horváath, ali i hrvatskih historiografa, u budućnosti izradi opsežnija studija koja bi na temelju izvorne arhivske građe iz domaćih i stranih arhiva pokazala značaj Jankovića ne samo za lokalnu prošlost, nego i u širem nacionalnom kontekstu.

Valerija Turk-Presečki